

Kossuth Lajos halála és temetése a magyarországi román sajtó tükrében

CSERNUS-L. SZILVESZTER

A dualizmus a nagy nemzeti temetések kora Magyarország történelmében, melyek közül a legjelentősebb, sőt hazánk eddigi legnagyobb gyászceremóniája Kossuth Lajosé volt 1894 tavaszán.

A boldog békeidők alatt és után a hazai nemzetiségek milliós tömegei nevében elitjük szakadatlan küzdött a kormányzattal nemzetiségi jogaik érvényesítéséért. A nemzetiségi mozgalmak mellett a korszak a romantikus világképpel átitatott magyar hazafias öntudat időszeke is; az ezeréves államiság büszke tudatával fémjelzett, belső szupremáciáját féltő magyar politika kora. A kormányon lévő Szabadelvű Párt a magyar nacionalizmust, a magyar nyelv és magyar hazafiság „fennhatóságát” a Szent István-i állam határain belül egyre erősebben igyekezett érvényesíteni; a közelgő millennium hangulatában élő országban a magyar politika és a nemzetként el nem ismert nemzetiségek között a feszültség nőtt.

Az 1849. augusztus 17. óta külföldön élő Kossuth haláláig politikai tényező maradt Magyarországon. 1894. március 20-án bekövetkezett halála az egész országra hatással volt. A Ferenc József magyar királyi mivoltát soha el nem ismerő államférfi díszes temetéséhez az uralkodó nem adta hozzájárulását, így a hivatalos állami temetés kivitelezhetetlen volt. Wekerle Sándor miniszterelnök két tűz közé került, ugyanis a közvélemény és a függetlenségi pártok (a parlamenti ellenzék) nemzeti hősnek járó, teljes körű állami pompával, sőt emléktörvénnyel¹ járó díszceremóniát akart. Ferenc József az állami vezetőknek sem engedte, hogy volt ellenségének temetésén részt vegyenek, sőt megtiltotta az állami épületeken a gyászlobogó kitűzését is. A március 20-i elhalálozás és az április 1-jei temetés közötti időszak kényes politikai csatározások fényében telt mind az Országgyűlésben, mind Bécsben, de az utcákon is. A városi fiatalok szerte az ország magyarlakta vidékein, de különösen a fővárosban sorozatosan tüntettek, betörték azoknak az épületeknek az ablakát, ahol nem volt kint a fekete zászló, megzavartak minden, a kegyelethez nem illő mulatozást (színházi előadásokat, kávéházi élőzenéket), mire a kormány rendőri erők bevetésével kényszerült tömeget oszlatni. Az összecsapásoknak halálos áldozata is volt.

A Kossuth-temetésnek és a nemzetiségi kérdésnek is fontos fejezetét képezi hazánk akkori legnagyobb nemzetiségének, a több mint két és félmillió románországnak az álláspontja Kossuthról, és 1848–1849-ről 45 év távlatából. A román sajtóforrások vizsgálata napi szintű betekintést tesz lehetővé a nemzetiségi értelmiség akkori álláspontjába, a magyar politikához való viszonyukba is, múltértékelésükön túl. Emellett – előzetes cenzúra hiányában – a napi sajtó olyan írárok, vélemények napvilágra kerülését is lehetővé tette, melyek nem találhatók meg hivatalos feltejesztésekben, konferenciák, kongresszusok jegyzőkönyveiben, felhívásokban vagy akár memorandumokban.

---

¹ Emléktörvény Kossuth érdemeiről csak 1927-ben született.

A románokat a dualizmus ideje alatt is két csoportra lehet osztani, az ún. magyarországi és az erdélyi románokra. Bár az 1868-as unió következtében ismét egy ország égisze alá kerültek, nézetkülönbségeik tovább éltek. Utóbbiak számára a kiegyezés kedvezőtlen fordulatot jelentett: megszűnt Erdély különállása, valamint a választójogi törvények értelmében az Erdélyben abszolút többséget kitevő román lakosság az ugyanott választásra jogosultak mindössze egynegyedét tette ki.²

Az erdélyi románok 1872-ben foglalták össze sérelmeiket és célkitűzéseiket, amely programhoz (későbbi kiegészítésekkel) egészen a századfordulóig tartották magukat. Kijelentették, hogy nem veszélyeztetik Magyarország integritását, de az uniót „soha el nem fogadják”, amíg az „erőszakolt” és nem veszi figyelembe az erdélyi érdekeket, tradíciókat (ezzel szemben, a magyar politika álláspontja az „unió szent és sérthetetlen mivoltába” vetett hit volt).³ Emellett a megyék nemzeti alapú kikerekítését, egyházi-iskolai önkormányzatuk sérthetlenségét, valamint jóval széleskörűbb nyelvhasználati jogokat követeltek.⁴

1881 májusában az erdélyi és a magyarországi románok Nagyszebenben tartott konferenciájukon megalakították az egységes Román Nemzeti Pártot. Ezen nagyszebeni gyűlésük valóságos „nemzeti parlament” lett, melyre kezdetben 80 erdélyi és magyarországi választókerület román választópolgárai 153 delegáltat küldtek.⁵ A kongresszus fordulópontot jelentett a román nemzeti mozgalomban, ugyanis lassan fölénybe került a radikális nemzeti irányzat a „magyarországiak” mérsékelt elveivel szemben.⁶ Továbbra is az unió ellen foglaltak állást, amelyet inkább fúciónak tekintettek; egy Horvátországhoz hasonló autonómiában gondolkodtak. 1881-es programjuk követelte továbbá a nemzetiségi törvény betartását, sőt revízióját, általános választójogot és az adórendszer reformját. Harcot hirdettek a kormány magyarosító intézkedései ellen. A kiegyezés kapcsán egyelőre nem foglaltak állást.⁷ A Román Nemzeti Párt volt a dualizmus legdifferenciáltabb kisebbségi pártja.⁸ Az 1881-es nagygyűlést további nagyszebeni konferenciák követték (1884-ben, 1887-ben, 1890-ben, 1892-ben, 1893-ban, 1894-ben) az immár a román nemzeti mozgalom központjává váló városban. 1887-től 1905-ig a román politizáló elit választási passzivitást hirdetett meg.

Némi késéssel ugyan, de a szerbhez hasonlóan a román politikai elitből is lassan ellillant a konzervatív egyházi réteg. Azonban a magyar középiskolák „magyarosító ereje” ellenére a románság kitermelte a maga középosztályát, melyet gazdaságilag az egyre kiterjedtebb erdélyi román bankrendszer segített megalapozni.⁹ Igyekeztek építeni a szövetséget a többi

² Magyarország története. 1979. 1379.

³ Măcelariu Illés interpellációja és Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter válasza a képviselőház ülésén a balázsfalvi Pronunciamentum tárgyában. Kemény 1952. 98.

⁴ Az 1872. évi balázsfalvi román memorandum. Uo. 300–301.

⁵ Jancsó 1920. 94.

⁶ Kemény 1947. 136.

⁷ A román választók képviselőinek Nagyszebenben 1881. évi május hó 12–14. között tartott egyetemes értekezletének programja. Kemény 1952. 645–647.

⁸ Puttkamer 2003. 42.

⁹ Macartney 1969. 732.

nemzetiséggel, főként a szerbekkel, akikkel „1848–49-ben egyszerre keltek fel nemzetiségök védelmére”.¹⁰

A nyolcvanas évek során a román kérelmek figyelembe nem vétele, illetve a központi hatalom magyarosító politikája radikalizálta a román nemzeti mozgalmat. A Román Nemzeti Párt (főként Bukarestben tanult fiatalokból álló) szárnya alapította meg 1884-ben Nagyszebenben a *Tribuna* napilapot. A radikális nacionalista lap nemcsak a magyarosítás ellen agitált, hanem támadásokat intézett az általa megalkuvóknak tartott mérsékeltek ellen is, akik lassan a Román Nemzeti Pártból is kiszorultak.¹¹

Ugyanezen nagyszebeni gyűlésükön határozták el hatéves huzavona után, hogy politikai sérelmeiket memorandumba foglalják, majd az 1890-es – immár radikális túlsúlyú – nagyszebeni konferencia kimondta, hogy azt Bécsbe, az uralkodóhoz fogják felterjeszteni. Előzményként a romániai fiatal értelmiség igyekezett egy német, angol, és francia nyelven kiadott memorandummal meggyőzni Európát a román sérelmek jogosságáról, amely emlékiratra a magyar egyetemi ifjúság a *Válaszírásban* felelt. Erre román részről Aurel Popovici a szenvedélyes hangnemű *Replicában* reagált, amiért a bíróság sajtóvétség miatt négyévi börtönbüntetésre ítélte. A román sérelmeket összefoglaló híres *Memorandumot* ezután egy háromszáz fős román küldöttség átadta az uralkodónak, ám Ferenc József a problémát magyar belügynek tekintette, így a küldöttség azt bontatlanul a Szapáry-kormánynak nyújtotta be Budapesten. Ám a kabinetiroda sem volt hajlandó foglalkozni az ügygel; a *Memorandumot* visszaküldték Tordára a feladónak – ugyancsak bontatlanul. Erre – már Wekerle Sándor kormányzása idején – a román komité a *Memorandumot* sajtó és röplapok útján kezdte terjeszteni szerte Európában, aminek az lett a következménye, hogy perbe fogták annak szerzőit és kiadóját. 1894 júniusában a kormány a Román Nemzeti Pártot is betiltotta.¹² Kossuth halála után két hónappal került csak sor a *Memorandum*-perre a kolozsvári bíróságon, melynek során tizennégy főt ítéltek 8 hónaptól 5 évig terjedő fogházra – mígnem az uralkodó egy év után kegyelemben részesítette az elítélteket.¹³

Az 1894. március-áprilisi román sajtó vizsgálatánál mindenképp figyelembe kell venni azt, hogy Kossuth halálhíre a *Memorandum*-ügy kellős közepébe csöppent bele. A kormányellenes hangulatot csak tetézte, hogy az 1893-as nagyszebeni román gyűlés szolidaritást vállalt az emlékiratot vivő komitéval, s saját politikai hitvallásának nyilvánította a *Memorandumot*. A Kossuth halála utáni cikkek tehát olyan időszakban születtek, amikor a magyar államhatalom a komité tagjainak perbe fogásával „az egész román nemzetet fogta pörbe”.¹⁴

A mérsékeltek eközben 1894-ben a „szebeniektől” távol, Temesváron megalapították sajtóorgánumukat, a *Dreptateát* („igazság”), a „román nemzeti párt szolidaritása” jelszóval.¹⁵ Az alapító ülésükön hangsúlyozták, hogy nincs különbség köztük és a

¹⁰ Az idézet Mihajlo Polit-Desančić szerb képviselőjelölt beszédében hangzott el, amit a pancsovai kerület román választóihoz intézett. Iróniáját az adja, hogy Temes és Torontál megyék Duna menti részén nem kímélték a szerb felkelők 1848-ban a román lakosságot sem. Polit Mihály felhívása a pancsovai kerület román választóihoz. Kemény 1952. 409.

¹¹ *Magyarország története*. 1979. 1384.

¹² Jancsó 1920. 99–100.

¹³ Asztalos 1934. 78.

¹⁴ Jancsó 1920. 100.

¹⁵ Kemény 1956. 204.

„szebeniek” között, legfeljebb annyi, hogy ők későbbre szerették volna halasztani a *Memorandum* küldését (amikor biztosak lehetnek annak eredményességében), ám szerintük elvi ellentétek nincsenek a Román Nemzeti Párton belül.¹⁶

A román sajtó a Kossuth-kérdésben

A mérsékelt sajtóorgánumok, a temesvári *Dreptatea* és az erdélyi lapok, a nagyszebeni *Tribuna*, valamint az ugyanott kiadott *Foia Poporului* hetilap, illetve a nagy múltú brassói *Gazeta Transilvaniei* (melynek első számait még cirill írással nyomták), véleménye Kossuth ügyében egyöntetű volt. Kossuth Lajost a fenti négy román lap ellenségnek kiáltotta ki, ami eltér bennük, az a márciusi–áprilisi események más-más mozzanatainak bemutatása. A nemzeti lapok közül a román orgánumok foglalkoztak általában véve a legtöbbet a Kossuth-kérdéssel.

A Kossuthhoz kapcsolt fogalmakat illetően nem takarékoskodtak a becsméréssel: Nagyszebenben „*házánk [véltetően Erdély] legnagyobb ellensége*”,¹⁷ „*az ország történelme során legnagyobb és legádázabb ellenségünk*”¹⁸ szavak vezették föl a halott nevét. Nem különbözött ebben a *Dreptatea* sem, amely az egyszerű „*nemzetünk ellensége*” jelzőn túl megadta Kossuth Lajosnak a gúnnal teli „*ablaktörők, zavargók és verekedők istene*” címet is, összemosván a halott nevét a budapesti gyászlobogó-kérdéssel és a zavargásokkal.¹⁹ A két rivális lap, a *Tribuna* és a *Dreptatea* is kinyilvánította, hogy „*Kossuth fajgyűlölő*”²⁰ is volt”, aki – a radikális nagyszebeni lap szerint – „*1849-ben kijelentette, hogy a románok nem emberek*”.²¹ Nem maradt el ilyen tekintetben a többi román laptól a *Gazeta Transilvaniei* sem, amely meg is indokolta a gyász szükségtelenségét: „*Nincs miért siratnunk, mert ő nekünk nem a jót, hanem a rosszat akarta és minden cselekedete a román nemzet megsemmisítését szolgálta.*”²²

Ami leginkább kiváltotta a román újságírói értelmiség ellenszenvét, az a gyász és a gyászlobogó-problematika volt, az ahhoz kapcsolódó tüntetésekkel együtt. A vizsgált lapok cikkei többségükben ezzel foglalkoztak.²³ A *Dreptatea* egyenesen „*terrorizmus*” címszóval illeti a magyar fiatalok által elkövetett ablakbetöréseket, amely nyomán „*Temesvár is kényszerítve volt a gyász elmajmolására... névtelen fenyegetőzők elérték, hogy a város szinte összes házán kint legyen a fekete zászló*”. A lap érdekes, sőt ironikus problémával találta szemben magát, ugyanis „*tegnap [április 2-án] reggel a szerkesztőségünk épületén is szembesültünk a fekete zászlóval*” – írják. Ugyanis „*az épület tulajdonosát annyira megfenyegették, hogy este fölhúzta a zászlót, hogy mentse az ablakait*”. A *Dreptatea* tehát elhárítja magáról a gyász kifejezésének minden jelét. A kényszer hatását csak

¹⁶ Kemény 1956. 204.

¹⁷ *Foia Poporului*, 1894. ápr. 22.

¹⁸ *Gazeta Transilvaniei*, 1894. ápr. 1.

¹⁹ *Dreptatea*, 1894. ápr. 3., márc. 25.

²⁰ Ez korabeli fogalomkörben sovínisztának értendő.

²¹ *Tribuna*, 1894. márc. 23., *Dreptatea*, ápr. 3.

²² *Gazeta Transilvaniei*, 1894. márc. 25.

²³ A témával kapcsolatos márciusi–áprilisi dokumentációk nagyjából kétharmada a holttest hazaszállításáról és a temetés menetéről szóló narratív tudósításokból áll. A tanulmányban a román álláspontot, véleményt tükröző cikkek vizsgálatára kerül csak sor.

hangsúlyozzák az elrettentő példákkal, miszerint némely temesvári tanár és ügyvéd házát megrongálták, mert a fenyegetések ellenére nem tették ki a fekete lobogót.²⁴

Még a fenti esemény előtt, március 30-án a *Dreptatea* az ország más területeire is átviszi az „erőltetett gyász” okozta sérelmek sorolását: a „Vandalizmus Kossuth tiszteletére” címet viselő cikkében a lap a monoki (Kossuth szülőfaluja) plébános házáról ír, amit a „fanatikusok berontva elpusztítottak és a bútorokat összetörték, a falakat lebontották, csak azért, mert nem volt kitéve a fekete zászló”.²⁵ Ugyanezen orgánus az ablakbetörésekre válaszul egyenesen civilizátlansággal, az európai civilizáció megcsúfolásával vádolja a tüntetőket, sőt ki nem mondva a magyarokat, mert amíg „más nemzetek csendben egyesülnek a közös gyászban... [de itt] ez a szokás még nem elég civilizált, az ablakoknak törniük, a botoknak ütniük és a köveknek repülniük kell.”²⁶ Egyszerűen nemcsak magára Kossuthra szórták kritikájukat, hanem minden „tüntetve gyászoló” magyarra is.

Ám a gyász elutasítása a románok körében sem volt általános.²⁷ Nem volt kevés azon románok száma, akik kifejezték kegyeletüket; őket a nemzeti lapok erőteljes támadás alá vették. A temesvári orgánus ki nem mondva árulónak bélyegzi őket, mondván, „egy olyan román, aki tudatában van nemzetiségének és tudja, mit jelent egy nép szabadsága, az nem tudja siratni egy olyan ember halálát, aki mégoly zseniális lévén is, fájgyűllő volt és nemzetünk ellensége”.²⁸ Említ a „kisebbik” nagyszebeni lap, a *Foaia Poporului* két esetet is. Az első erről szóló cikk egyértelműsége bővebb fejtegetést nem kíván, így célszerű teljes terjedelmében idézni: „Mély megvetéssel vettük tudomásul a torontáli *Pesac*-ból, hogy két román templom is lobog a fekete zászló, amely az 1848-as forradalmárt és hazánk legnagyobb ellenségét, Kossuth Lajost gyászolja. A zászlók *Audreiu Fizesianu* román pap engedélyével kerültek föl. A nevezett pap bizonyára nincs tudatában annak, hogy ki volt Kossuth, de ha mégis, akkor aljas hazaáruló! Fájdalmas és undorító!”²⁹ A *pesaci* plébánost, mint látjuk, nevének megadásával „országos közutálatnak” kívánják kitenni. Alább egy beszámolóban egy karánsebesi ügyvéd fogadásáról olvashatunk, ahol az ügyvéd románok nevében bocsánatot kért a magyaroktól mindazért, „amit a Szent Kossuth ellen vétettek”.³⁰ A cikkíró fölháborodottan kikelt: „Ezt hogy képzelte? Mi, akik csakis a szabadságunkért harcoltunk, kérjünk bocsánatot attól, aki csakis a magyar nemzetnek akart szabadságot, a többinek meg béklyót, elnyomást?... Mi kérjünk bocsánatot, mert elsöpört minket?”³¹

Fontosnak tartották éreztetni a román lapok, hogy szó sincs az ország gyászáról, itt bizony csak a magyarok gyászolnak. Ezt legérősebben a *Tribuna* fogalmazza meg még a volt kormányzó halálhíre előtt: „A magyarok, de leginkább a magyar politikusok elfelejtik,

²⁴ *Dreptatea*, 1894. ápr. 3.

²⁵ Ugyanitt említik a beszercebányai püspök elmenekülését a városból, akinek a házát szintén megtámadták, az iskolával és a templommal egyetemben, ugyanezen okból. Uo. 1894. márc. 30.

²⁶ Uo. 1894. márc. 25.

²⁷ Jó példa erre Vulcan erdélyi román falu esete ahol a „patrióták” [idézőjel az eredetiben] gyűjtést rendeztek egy Kossuth-szoborra, bizonyítván, hogy anyanyelvük ellenére együtt tudnak érezni a magyarokkal. Uo. 1894. ápr. 10.

²⁸ Uo. 1894. ápr. 3.

²⁹ *Foaia Poporului*, 1894. ápr. 22.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

hogy Magyarország nemcsak a magyarok hazája. Magyarország népeinek többsége nem örül sem március 15-nek, sem Kossuthnak, de mégis elvárják, hogy az egész országban az ő politikai nézeteiket vallják... Gondolkozatok magyar politikusok, nemcsak nektek vannak vágyaitok és törekvéseitek, nem ti vagytok az egyetlen nemzet a Magyar Királyságban!”³² Kritika olvasható a függetlenségi pártokkal³³ kapcsolatban is: „A magyar ellenzék nem gondol arra, hogy itt más nemzetek is élnek a magyaron kívül, akiket dühít, hogy az ország nevében, vagyis az ő nevükben is Kossuthot, legádázabb ellenségünket gyászolják”³⁴; a szélbal ugyanis a Kossuth iránti feltétlen tisztelet híve volt. Az országos gyász tagadása felfogható a külföldnek irányuló üzenetnek is, mert – így ír a *Dreptatea* –, „az egész országra brutális módon ráhúzták a gyászruhát; egy idegen azt hihetné, hogy mindannyian siratjuk Kossuthot, egy félisten jóvátehetetlen halálát és kötelességünknek érezzük, hogy a legcsúnyább módon inzultáljuk, sértéssük az uralkodóház hatalmát”.³⁵ Így igyekezett a tavaszi események Habsburg-ellenes élet hangsúlyozni a lap (emellett persze így dinasztiahűségének is hangot adhatott). Arra, hogy a külföld is tudomásul veszi, az ország gyásza igazából csak a magyarok gyászát jelenti, a *Dreptatea* bizonyítékként a müncheni *Allgemeine Zeitung* március 25-i számából idézett: „Amíg a magyar városokban és falvakban a nemzeti gyász uralkodott, ami a fővárosban extatikus állapotba ment át, addig az országhatárok felé ebből semmit sem lehetett érezni. Északra a szlovákoknál, délre a szerbeknél, keletre a románoknál és a szászoknál senki sem siratja Kossuthot.”³⁶ Maga az idéző *Dreptatea* „cáfolja” a német lap állítását, hiszen fentebb említett számaiban írta, hogy a románok bizonyos csoportja kifejezte kegyeletét. Emellett a szerbek esetében sem volt általános a kegyelet megtagadása, a szlovákság körében pedig szinte általános volt a gyász, a magyarországi németajkúak közül pedig csak az erdélyi szászok határolták el magukat Kossuthtól.

A sajtóorgánumok a szabadságharc vezetőjének halála kapcsán nem mehettek el 1848–1849 mellett álláspontjuk kifejtése nélkül. A temesvári román lap, a *Dreptatea* tartja magát a legszorosabban a románok 1848-as múltjához: „Ki kell jelentenünk ország-világ előtt, hogy mi most is ugyanazok vagyunk, akik 46 évvel ezelőtt voltunk, amikor megvédtük az országot és a trónt a bitorlók elől és mindenki, aki együtt érez ezekkel... továbbra is az ország és a trón ellensége marad.”³⁷ „Csakis a szabadságunkért harcoltunk... [Kossuth] a magyar nemzetnek akart szabadságot, a többinek meg béklyót, elnyomást” – szól a nagyszebeni *Foaia poporului*.³⁸ „Kossuth nem volt más, mint tyrannosz a többi nemzetiség fölött” – jellemzi államférfiúi tevékenységét a *Gazeta*.³⁹

A nagyszebeni *Tribuna* egyáltalán nem fukarkodik a jelzőkkel 1848-at illetően: „Kossuth az a meggondolatlan férfi, aki fanatikusan és fajgyűlölő módon 46 évvel ezelőtt

³² *Tribuna*, 1894. márc. 20.

³³ Az országgyűlés baloldali elhelyezkedő Függetlenségi és 48-as Párt, illetve az abból kivált Ugron-Párt képezte a század végén a kiegyezést elutasító parlamenti ellenzékét a kormánypártnak.

³⁴ *Gazeta Transilvaniei*, 1894. ápr. 1.

³⁵ *Dreptatea*, 1894. ápr. 20.

³⁶ Uo. 1894. ápr. 3.

³⁷ Uo. 1894. ápr. 20.

³⁸ *Foaia Poporului*, 1894. ápr. 22.

³⁹ *Gazeta Transilvaniei*, 1894. márc. 22.

beletaszította az országot egy szégyenletes konfliktusba a Habsburg-dinasztiával.”⁴⁰ A következő számában folytatódik a gondolatmenet: „Kossuth mindig is gyűlölt minket, románokat... elsöpört minket. Akkor is gyűlölt, amikor idegen országban élt, kitoloncolva... a románokat a legkevésbé sem tisztelte, lenézett minket még kitoloncolva is. Felbujtó is volt: karizmatikussága egy egész nemzetet elszédített és ahelyett, hogy hagyta volna őket élvezni a szabadságot, beletaszította őket az abszolutizmus sötétségébe, ahol mi, erdélyi románok, a kossuthista politikának hála, máig is határtalanul szenvedünk.”⁴¹ Ezen minden tekintetben ellenséges Kossuth-kép egyáltalán nem ismeri el Kossuth 1849 nyarán, a magya—román megbékélés érdekében tett lépéseit.

Figyelemreméltó a trónbitoló- és az „ország ellensége” vád az 1848–1849-es magyar politikát illetően. A dualizmus alatti sérelmek után talán nem meglepő, hogy a 46 évvel korábbi polgári reformokról a románok nem ejtettek szót, de az már annál inkább, hogy az idézetek a románok elnyomásáról beszélnek. Kételyek merülnek föl a Kossuthot egyértelmű ellenségnek kikiáltás okaival kapcsolatban. A kiegyezés utáni magyarosító politikára szabhattak ki kétségbeesett kritikát ezzel, ugyanis a cikkek azt 1848-ban gyökerezettették. Azaz a *Tribuna* szerint: „ha összehasonlítjuk 1848–1849 politikai történéseit azzal, ami 1867 óta történik... láthatjuk, hogy úgy hasonlítanak egymásra, mint két tojás... 1848–1849-ben ugyanúgy, mint 1867 óta a magyarosítás mániája a magyar politika működtető motorja” – írt a *Tribuna*.⁴² A lap tehát a magyarosítás szempontjából tett egyenlőséglelet 1848 és a dualizmus közé.

Ennek miértjére a *Gazeta* adott választ: „Amennyire tisztelték a magyarok, legalább annyira gyűlölte a többi erdélyi és magyarországi nemzet, amiért tűzzel-vassal akarta őket elhazátlantani, magyarrá változtatni... ezért minden nem magyar nemzetnek, aki védeni akarta szabadságát, nemzetiségét és nyelvét, fel kellett vennie a harcot Kossuth csapataival... Ő volt az, aki megalkotta a magyar fajgyűlöletet, amely ma már jelen van minden szociális rétegben. Ő volt az, aki erőszakkal magyarosított minden nem magyar népet.”⁴³ Tehát a legrégebb óta megjelenő román lap úgy magyarázta a románok 1848–1849-es harcát, mintha már akkor a (Kossuth megtestesítette) magyar politika magyarosító törekvései ellen folytatták volna a küzdelmet.

Összegzésül megállapítható, hogy kizárólag negatív hangvételt sugároz a három napies egy hetilap; a volt kormányzó románokkal szembeni „ellenséges” tevékenységét hangsúlyozták, a magyarosító, ellenség Kossuth képét szándékoztak átadni a román olvasóközönségnek. Hogy mindez mennyire jutott el a román tömegekhez, azt eleve behatárolta, hogy a románok 85,9%-a analfabéta volt.⁴⁴ Az olvasóközönség korlátozott volta miatt a román sajtóorgánumok vélekedését így nem tekinthetjük a román társadalom általános visszhangjának, de értelmiségének annál inkább. A román parasztság és kispolgárság (többségében írástudatlan) tömegei is közömbösnek mutatkoztak a nemzeti ügy iránt, így – némi nyomás mellett – rendszeresen a kormánypártra adták szavazataikat (a választójoggal rendelkezők természetesen).⁴⁵

⁴⁰ *Tribuna*, 1894. márc. 20.

⁴¹ Uo. 1894. márc. 23.

⁴² Uo. 1894. márc. 20.

⁴³ *Gazeta Transilvaniei*, 1894. márc. 25.

⁴⁴ 1890-es adat. *Magyarország története*. 1979. 1341.

⁴⁵ Kemény 1952. 645–647.

A román lapok magyarellenes kirohanásai nehezen magyarázhatóak pusztán 1848–1849-es sérelmekkel. A *Replica* és a *Memorandum* ügye okozta túlfűtött kormányellenes román hangulat erőteljesen rányomta bélyegét az 1894. márciusi–áprilisi cikkekre. Ezért sem figyelhető meg eltérés a temesvári és az erdélyi sajtó között, ugyanis amíg 1848–1849 alapján elvárható lett volna egy differenciáltabb Kossuth-kép a magyarországi, illetve erdélyi románoknál (ne felejtjük el, hogy amíg 1848–1849-ben Erdélyben polgárháború folyt, Magyarországon több mint húszezer román harcolt besorozottként a honvédseregben!), az unió utáni magyarosító politika, illetve a *Memorandum* ügye egyaránt érintette mindkét román irányzatot. A magyar politika, a magyar kormány gyászolta Kossuthot, vagy legalább rokonszenvet érzett iránta; 1848–1849 mellett a kilencvenes évek kormánnyal ellenséges viszonyba kerülő román értelmiségi generációja ezért is zárkózott el szigorúan a gyásztól, „árulónak” kikiáltva azt, aki abban a magyar politika mellett kegyeletét kifejezte. Ennek alapján sorolhatták Kossuthot „egy kategóriába” a magyarosító szabadelvű párti hatalommal – miként a tanulmányozott sajtóorgánumokból kivehető. 1894 tavaszának román sajtóorgánumaiban tehát az eltelt időszakot figyelembe vevő, megfontolt múltértékelés helyett Kossuthtal kapcsolatban a magyar asszimilációs politikára adtak választ. Emellett a román nemzeti(ségi) mozgalom kényszerű passzivitásban volt, az Országházban, a politikai életben nem adhattak hangot sérelmeiknek, így azok a sajtón keresztül, a Kossuth-nekrológokban „csattantak ki”. Sérelmeik „átfestették” a Kossuth-képet, a temetés kérdése és az ahhoz kapcsolódó politikai afférok adtak alkalmat a magyarosítás elleni felszólalásaikra. A román sajtóban olvasható álláspontok, vélemények, és a gyász merev elutasítása tehát nem pusztán 1848–1849, hanem az 1894-et megelőző évek politikájának következménye.

A passzivitásba vonult nemzeti(ségi) pártoknak, nemzeti(ségi) eliteknek sajtón keresztüli átfogó vizsgálata az évtized „forró pontjain” (Kossuth temetése, Memorandum-per, Nemzeti(ségi) Kongresszus, Millennium stb.) árnyalhatja tovább a dualizmus kori nemzeti(ségi) kérdés történetét, historiográfiáját.

Felhasznált irodalom

Sajtókiadványok:

- *Dreptatea* 1894. március 25. 30., április 3., 10., 20. ford.: Major Andrea.
- *Foaia Poporului* 1894. április 22. ford.: Major Andrea.
- *Gazeta Transilvaniei* 1894. március 22., 25., április 1. ford.: Major Andrea.
- *Tribuna* 1894. március 20., 23., április 3. ford.: Major Andrea.

Forráskiadványok:

- *Iratok a nemzeti(ségi) kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában I. 1867–1892.* Összegejtötte és jegyzetekkel ellátta Kemény G. Gábor. Budapest, 1952. Tankönyvkiadó.
- *Iratok a nemzeti(ségi) kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában II. 1892–1900.* Összegejtötte és jegyzetekkel ellátta Kemény G. Gábor. Budapest, 1956. Tankönyvkiadó.
- Jancsó Benedek: *Defensio Nationis Hungaricae.* Budapest, 1920. Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája.

Szakirodalom:

- Magyarország története (1848–1890). Szerkesztette: Katus László, főszerkesztő: Kovács Endre. Budapest, 1979. Akadémiai Kiadó.
- Kemény G. Gábor: A magyar nemzetiségi kérdés története I. rész – A nemzetiségi kérdés a törvények és tervezetek tükrében 1790–1918. Budapest, 1947. Gergely R. R.-T. kiadása.
- Puttkamer, Joachim von: Schulalltag und Nationale Integration in Ungarn. München, 2003.
- Macartney, C. A.: The Habsburg Empire 1790–1918. London, 1969. Weidenfeld and Nicholson.
- Dr. Asztalos Miklós: A nemzetiségek története Magyarországon – Betelepülésüktől máig. Budapest, 1934. Lantos Könyvkiadó Vállalat.